หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

สภาพแวดล้อมภาคตะวันออกและจังหวัดจันทบุรี

การพิจารณาถึงบทบาทและความสัมพันธ์ที่มีกับพื้นที่โดยรอบของจังหวัดจันทบุรีในระดับภาคและระดับจังหวัด ย่อมส่งผลต่อความเข้าใจสภาพของชุมชนเมืองจันทบุรีในที่สุด

ปัจจุบันภาคตะวันออกกำลังพัฒนาขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ซึ่งมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของชาติเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ รายล้อมด้วยพื้นที่เพาะปลูก ป่าเขา แร่ธาตุเช่น เหล็ก พลวง ทรายแก้ว แร่ดิคไลต์ ทองแดง โมลิบดินั่ม ทังสะเตน แร่พันม้า เกลือแกรไฟต์ แมงกานีส ดีบุก รัตนชาติ และทองคำ ด้านใต้ของภาคเป็นชายทะเล ป่าชายเลน เกาะ และแหล่งท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองพัทยา มีแหล่งน้ำที่สำคัญหลายสายเช่น แม่น้ำปราจีนบุรี แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำระยอง และแม่น้ำจันทบุรี มีสภาพอากาศแบบร้อนชื้น ฝนตกเกือบตลอดปีในพื้นที่ตอนล่าง ด้วยความขยันมั่นเพียรที่เอื้อต่อการทำมาหากิน และด้วยโครงข่ายการคมนาคมหลักที่สะดวกต่อการติดต่อพึ่งพาได้เปรียบในทำเลที่ตั้งเนื่องจากอยู่ใกล้กรุงเทพมหานครซึ่งเป็นตลาดใหญ่ในการรองรับและกระจายผลผลิตต่าง ๆ จากภาคนี้ไปยังภาคอื่น และเพียงพอที่จะส่งไปขายต่างประเทศเป็นรายได้สำคัญของชาติ จากแผนการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกให้เป็นเขตเศรษฐกิจใหม่ของรัฐบาล ทำให้คาดหวังได้ว่าในอนาคต ภาคตะวันออกจะมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศมากขึ้น

<u>สภาพทั่วไปภาคตะวันออก</u>

ภาคตะวันออก ประกอบด้วย 7 จังหวัด คือ จังหวัดชลบุรี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ระยอง จันทบุรี นครนายก และตราด ส่วนเหนือสุดอยู่ที่ละติจูด 14° 30' เหนือ ในเขตอำเภอเมืองนครนายก ใต้สุดที่ละติจูด 11° 33' เหนือ ในเขตอำเภอ

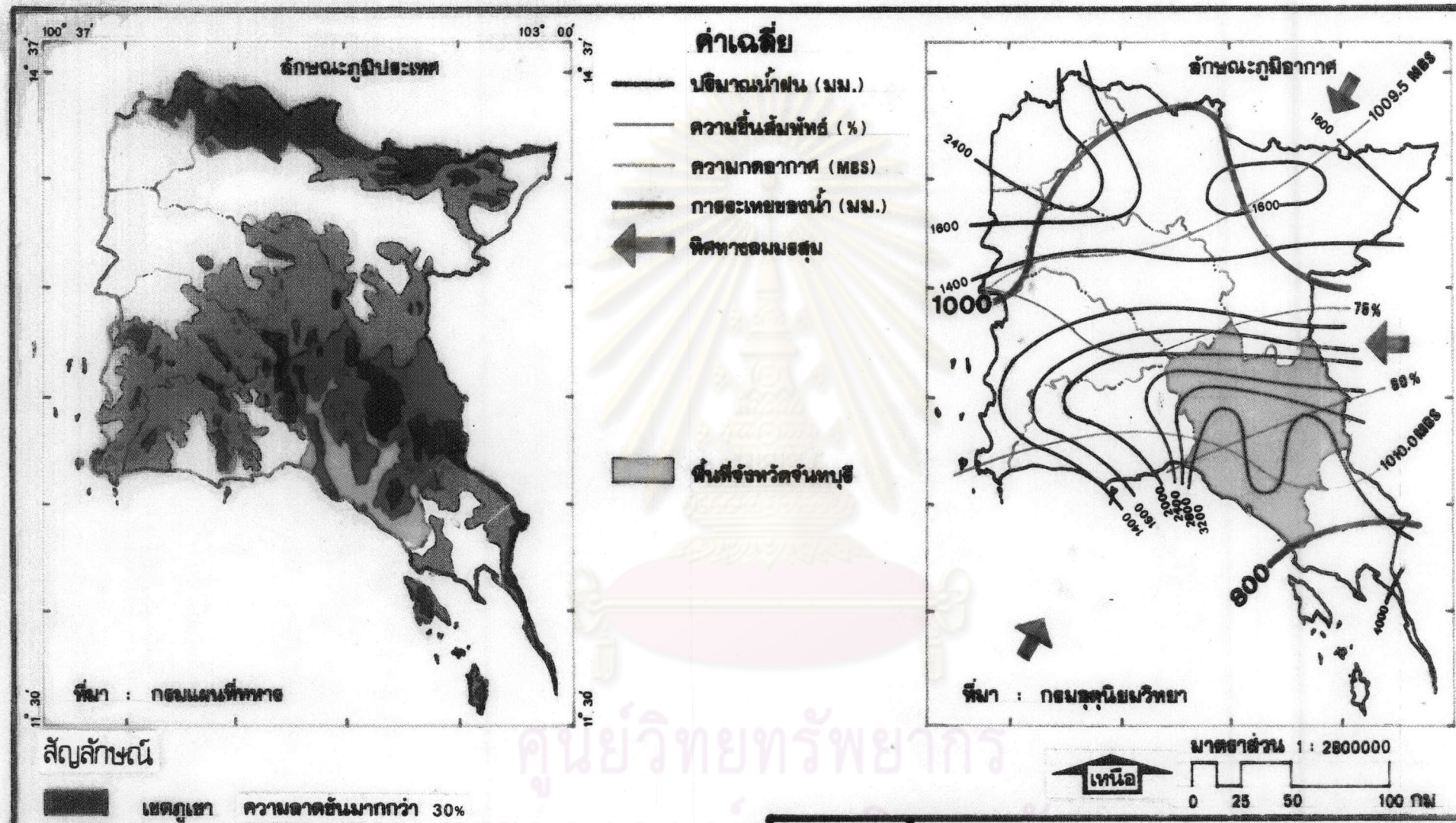

แผนที่	แสดง
3.1	ลักษณะภูมิประเทศ, ภูมิอากาศ

แนวทางการพัฒนาเมืองจันทบุรี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คลองใหญ่ จังหวัดตราด สุดด้านตะวันออกที่ลองจิจูด 102° 56' ตะวันออก ในเขตอำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี และสุดด้านตะวันตกที่ลองจิจูด 100° 50' ตะวันออก ในเขตอำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ความยาววัดจากเหนือสุดถึงใต้สุดยาว 280 กิโลเมตร และส่วนกว้างที่สุด 220 กิโลเมตร มีเนื้อที่ 36,502.5 ตารางกิโลเมตร เป็นภาคที่มีขนาดเล็กที่สุดของประเทศไทย ในพ.ศ. 2529 มีประชากร 3,417,759 คน (พ.ศ. 2549 คาดว่าจะมีประชากร 4,637,000 คน) ความหนาแน่นประชากรโดยเฉลี่ย 94 คนต่อตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 49 อำเภอ 4 กิ่งอำเภอ 487 ตำบล 4,104 หมู่บ้าน 8 เทศบาลเมือง 7 เทศบาลตำบล 68 สุขาภิบาล และเมืองพัทยา

ด้วยทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม รายล้อมด้วยภูเขาทางตอนบนและด้านตะวันออก มีที่ราบลุ่มน้ำขนาดใหญ่และที่ดอนลูกฟูกในบริเวณตอนกลางของภาค ด้านตะวันตกและตอนล่างของภาคเป็นชายฝั่งทะเลยาวถึง 500 กิโลเมตร ทำให้มีภูมิอากาศร้อนชื้น มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยในแต่ละปีค่อนข้างสูงโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางตอนล่างของภาคมีฝนตกชุกเกือบตลอดทั้งปี ประกอบกับดินมีคุณสมบัติเหมาะแก่การเพาะปลูกและมีแหล่งน้ำหลายแหล่งที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งน้ำทางการเกษตร จึงมีผลผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจหลักจำนวนมหาศาล แหล่งปลูกข้าวในจังหวัดฉะเชิงเทรา นครนายกและบางส่วนของจังหวัดปราจีนบุรี พืชไร่ในจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี ฉะเชิงเทราและบางส่วนของจังหวัดปราจีนบุรี สวนผลไม้ในจังหวัดจันทบุรี ระยอง ปราจีนบุรีและตราด ด้วยโครงข่ายการคมนาคม ระบบพลังงาน และการสื่อสารที่ดี จึงเกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมแปรรูปทางการเกษตรประเภทโรงงานมันเส้น – มันอัดเม็ด โรงงานน้ำตาล และผลิตภัณฑ์จากทะเล ในจังหวัดชลบุรีและระยอง เมื่ออุตสาหกรรมเจริญมากขึ้นความต้องการโครงข่ายระบบถนนในการขนส่งสินค้าและพืชไร่ระหว่างพื้นที่ตอนกลางและพื้นที่ตอนล่างของภาคก็มีเพิ่มขึ้น ผลที่ตามมาก็คือการเคลื่อนย้ายประชากรทั้งจากภายในและนอกภาคเข้าสู่พื้นที่ตอนกลางด้วยอัตราที่สูง เกิดการบุกรุกทำลายป่าเพื่อใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูก ป่าที่เคยมีอยู่มากถูกทำลายจนในปัจจุบัน มีป่า

เหลืออยู่ประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมด รวมทั้งป่าชายเลนที่ถูกทำลายเพื่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในบริเวณตอนใต้ของภาค

จากผลผลิตทางการเกษตรและผลิตภัณฑ์จากอุตสาหกรรมแปรรูปจำนวนมากนี้ ทำให้ประชากรของภาคมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวประมาณ 25,210 บาทต่อปี สูงกว่ารายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากรของประเทศ และสูงรองจากกรุงเทพมหานคร เมื่อสภาพทางเศรษฐกิจดีก็เกิดความต้องการบริการทางสังคมติดตามมา ด้วยอัตราส่วนประชากรหมื่นคนต่อแพทย์ 1 คน ต่อพยาบาล 13 คน ต่อเตียงผู้ป่วย 9 เตียง และต่อตำรวจ 20 คน ซึ่งจัดเป็นอัตราส่วนที่สูงกว่าหลายภาคของประเทศ

<u>สภาพทั่วไปของจังหวัดจันทบุรี</u>

จังหวัดจันทบุรี ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งของ "น้ำตกลือเลื่อง เมืองผลไม้ พริกไทยพันธุ์ดี อัญมณีมากเหลือ เสื่อจันทบูรณ์ " (คำขวัญของจังหวัด) มีรูปทรงสัณฐานเป็นรูปหัวใจ มีชัยภูมิที่เหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐาน คือ ตั้งอยู่ที่ละติจูดประมาณ 12 40' เหนือ และลองจิจูดประมาณ 102 10' ตะวันออก เหนือเขตศูนย์สูตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเขาและเนินสูง พื้นที่ราบมีน้อย เทือกเขาที่สำคัญคือ เทือกเขาจันทบุรีและเทือกเขาบรรทัด ตอนล่างของจังหวัดติดทะเลด้วยชายฝั่งทะเลที่ยาวมากกว่า 80 กิโลเมตร ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ในฤดูฝน (เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม) อิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในฤดูหนาว (เดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์) ส่วนในฤดูร้อน (เดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน) ได้รับกระแสลมร้อนจากทะเลจีน ดังนั้นจึงมีสภาพภูมิอากาศร้อนชื้น ฝนตกเกือบตลอดทั้งปี อุณหภูมิตลอดทั้งปีไม่แตกต่างกันมากนักประมาณ 26.4 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 82 % ในแต่ละปีจะมีฝนตกประมาณ 172 วัน ด้วยปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 3,014 มิลลิเมตร ประกอบกับดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชได้หลายชนิด มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติเช่น แม่น้ำจันทบุรีที่ไหลผ่านเกือบกลางพื้นที่จังหวัด แม่น้ำเวฬุทางด้านตะวันออก คลองโตนดทางตะวันตก ที่นำมาใช้ในการเพาะปลูกได้ดี จึงเพาะปลูกพืชได้เกือบทุกชนิด และทุกฤดูกาล จากความต้องการพื้นที่เพื่อใช้เพาะปลูก เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และทำเหมือง

พลอย จึงบุกรุกเข้าทำลายพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญ ปัจจุบันมีพื้นที่ป่าเหลืออยู่ไม่ถึง 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งหมด

จังหวัดจันทบุรี แม้จะมีชื่อเสียงจากการเป็นศูนย์กลางการค้าอัญมณีที่สำคัญแต่เมื่อพิจารณาโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากผลิตภัณฑ์มวลรวม ในปี พ.ศ. 2527 พบว่ามีมูลค่าคิดเป็นร้อยละ 0.64 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประเทศ หรือร้อยละ 8.7 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคตะวันออก รายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากร 17,323 บาทต่อคนต่อปี ต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยของประเทศและของภาคตะวันออก

วิเคราะห์การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมในจังหวัดด้วย Shift-Share Analysis (Daranee Bunchorntavakul 1975: 21-33) จากสูตร

$$Sij^{\bullet} = Sij + \Delta Sij^{\bullet}$$

โดยที่ $$\Delta Sij^{\bullet} = Sij\,[(GRP^{\bullet}/GRP)-1] + Sij\,[(Si^{\bullet}/Si) - (GRP^{\bullet}/GRP)] + Sij\,[(Sij^{\bullet}/Sij) - (Si^{\bullet}/Si)]$$

; GRP คือ ผลิตภัณฑ์ภาคในตอนต้นของช่วงเวลาที่วิเคราะห์

GRP• คือ ผลิตภัณฑ์ภาคในตอนปลายของช่วงเวลาที่วิเคราะห์

Si คือ มูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรมที่ i ในตอนต้นของช่วงเวลา

Si• คือ มูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรมที่ i ในตอนปลายของช่วงเวลา

Sij คือ มูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรมที่ i ในจังหวัดที่ j ในตอนต้นของช่วงเวลา

Sij• คือ มูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรมที่ i ในจังหวัดที่ j ในตอนปลายของช่วงเวลา

<u>เกณฑ์การพิจารณา</u>

ค่าของ Share (Regional Share) จะบอกได้ว่า จังหวัดจันทบุรีมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการเติบโตของเศรษฐกิจรวมของภาคเท่าใด

ค่าของ P-Shift (Proportionality Shift) ถ้าเป็น + แสดงว่าจังหวัดจันทบุรีมีอุตสาหกรรมที่ขยายตัวเร็ว ถ้าเป็น - แสดงว่า จังหวัดจันทบุรี

มีอุตสาหกรรมที่ขยายตัวช้า

ค่าของ D-Shift (Differential Shift) ถ้าเป็น + จะบอกได้ว่า มีอุตสาหกรรมอะไรบ้างของจังหวัดจันทบุรีที่เติบโตเร็วกว่าอุตสาหกรรมประเภทเดียวกันของจังหวัดอื่น ๆ ที่มีโครงสร้างแบบเดียวกัน ถ้าเป็น - หมายถึง เติบโตช้ากว่า

ผลการพิจารณาการเติบโตของอุตสาหกรรมในจังหวัดจันทบุรี จากปี พ.ศ. 2518 ถึงปี พ.ศ. 2527 ได้ผลโดยสรุปดังนี้ (โปรดดูตารางที่ 3.1 ประกอบ)

ตารางที่ 3.1 แสดงการเติบโตของอุตสาหกรรมในจังหวัดจันทบุรี ปี พ.ศ. 2518 ถึงปี พ.ศ. 2527 (ราคาคงที่ปี พ.ศ. 2515)

หน่วย : ล้านบาท

สาขาการผลิต	มูลค่าเพิ่ม		Actual Change	Share	P-Shift	D-Shift
	2518	2527				
กสิกรรม	383.6	888.7	505.1	295.2	-37.6	247.5
ปศุสัตว์	32.5	71.3	38.8	25.0	14.8	-1.0
ประมง	328.0	141.3	-186.7	252.5	-221.9	-217.3
ป่าไม้	28.5	20.1	-8.4	21.9	-22.8	-7.5
เหมืองแร่-ย่อยหิน	1.1	10.0	8.9	0.8	3.9	4.2
อุตสาหกรรม	47.3	73.1	25.8	36.4	0.5	-11.1
การก่อสร้าง	43.5	86.5	43.0	33.5	17.4	-7.9
การไฟฟ้า-ประปา	10.5	50.4	39.9	8.1	25.9	5.9
การคมนาคม-ขนส่ง	108.6	78.0	-30.6	83.6	-73.4	-40.8
การค้าส่ง-ค้าปลีก	287.1	407.4	120.3	221.0	-73.9	-26.8
การธนาคาร	44.3	146.5	102.2	34.1	-60.9	129.0
ที่อยู่อาศัย	25.2	41.5	16.3	19.4	-6.7	3.6
การบริหาร-ป้องกันประเทศ	44.8	89.7	44.9	34.5	0.6	9.8
การบริการ	118.7	232.1	113.4	91.4	82.7	-60.7
รวม	1,503.7	2,336.6	832.9	1,157.4	-351.4	26.9

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

1. จากค่า Share สาขาเศรษฐกิจของจังหวัดจันทบุรีที่มีมูลค่าเพิ่มมากที่สุด ได้แก่ สาขากสิกรรม สาขาประมง และการค้าส่ง-ค้าปลีก ตามลำดับ

2. จากค่า P-Shift โดยส่วนรวมมีค่าเป็น - แสดงว่า อุตสาหกรรมในภาพรวมของจังหวัดจันทบุรีมีการขยายตัวช้า สาขาเศรษฐกิจที่ขยายตัวเร็ว คือ สาขาบริการ ส่วนสาขาเศรษฐกิจที่ขยายตัวช้า คือ สาขาประมง

3. จากค่า D-Shift แสดงว่า สาขาประมงและการธนาคาร เป็นสาขาเศรษฐกิจที่ได้เปรียบเมื่อตั้งอยู่ในจังหวัดจันทบุรีมากกว่าจะตั้งอยู่ในจังหวัดอื่นของภาค

เมื่อพิจารณาฐานเศรษฐกิจของจังหวัดจากโอกาสของการขยายอุตสาหกรรมซึ่งจังหวัดจันทบุรีมีความชำนาญเป็นพิเศษและคาดว่าจะส่งสินค้าที่ผลิตได้ในอุตสาหกรรมนั้นเป็นสินค้าออก ถูกพิจารณาว่าเป็น Basic ในที่นี้ใช้วิธี Location Quotient (Avrom Bendavid 1974: 93-98) จากสูตร

$$LQ = \frac{\frac{Xr}{Xn}}{\frac{RVr}{RVn}}$$

; Xr คือ มูลค่าเพิ่มในอุตสาหกรรม X ในจังหวัด
Xn คือ มูลค่าเพิ่มในอุตสาหกรรม X ในภาค
RVr คือ มูลค่าเพิ่มทั้งหมดในจังหวัด
RVn คือ มูลค่าเพิ่มทั้งหมดในภาค

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เกณฑ์การพิจารณา

ค่าของ LQ > 1 แสดงว่า จังหวัดจันทบุรีมีความชำนาญในการผลิตสินค้าในอุตสาหกรรมนั้นโดยเฉลี่ยมากกว่าภาค มีการส่งออกสินค้า อุตสาหกรรมนี้เป็น Basic

ค่าของ LQ<1 แสดงว่า จังหวัดจันทบุรีมีความชำนาญในการผลิตสินค้าในอุตสาหกรรมนั้นโดยเฉลี่ยน้อยกว่าภาค มีการนำเข้าสินค้า อุตสาหกรรมนี้เป็น Non-Basic

ค่าของ LQ=1 แสดงว่า จังหวัดจันทบุรีมีความชำนาญในการผลิตสินค้าในอุตสาหกรรมนั้นโดยเฉลี่ยเท่ากับภาค

ผลการพิจารณาค่าความชำนาญพิเศษของจังหวัดจันทบุรี ปี พ.ศ. 2518-2527 ได้ผลโดยสรุปดังนี้ (โปรดดูตารางที่ 3.2 ประกอบ)

ตารางที่ 3.2 แสดงค่า และการเปลี่ยนแปลงความชำนาญพิเศษของอุตสาหกรรมในจังหวัดจันทบุรี ปี พ.ศ. 2518 และปี พ.ศ. 2527

สาขาการผลิต	ค่า	สาขาการผลิต	ค่า
ป่าไม้	3.179	การธนาคาร	1.505
ประมง	2.955	การบริหาร-ป้องกันประเทศ	1.403
การธนาคาร	1.488	ที่อยู่อาศัย	1.393
การก่อสร้าง	1.171	การกสิกรรม	1.364
การค้าส่ง-ค้าปลีก	1.165	ประมง	1.326
การคมนาคม-ขนส่ง	1.130	การค้าส่ง-ค้าปลีก	1.245
ที่อยู่อาศัย	1.118	การก่อสร้าง	1.221
การบริหาร-ป้องกันประเทศ	1.098	การไฟฟ้า-ประปา	0.927
การบริการ	1.025	การบริการ	0.925
การกสิกรรม	0.864	การคมนาคมขนส่ง	0.845
การไฟฟ้า-ประปา	0.719	ปศุสัตว์	0.644
ปศุสัตว์	0.574	ป่าไม้	0.373
อุตสาหกรรม	0.176	เหมืองแร่-ย่อยหิน	0.186
เหมืองแร่-ย่อยหิน	0.095	อุตสาหกรรม	0.174

หมายเหตุ : ⇧ มีความชำนาญพิเศษมากกว่าภาค เป็น Basic

⇩ มีความชำนาญพิเศษน้อยกว่าภาค เป็น Non-Basic

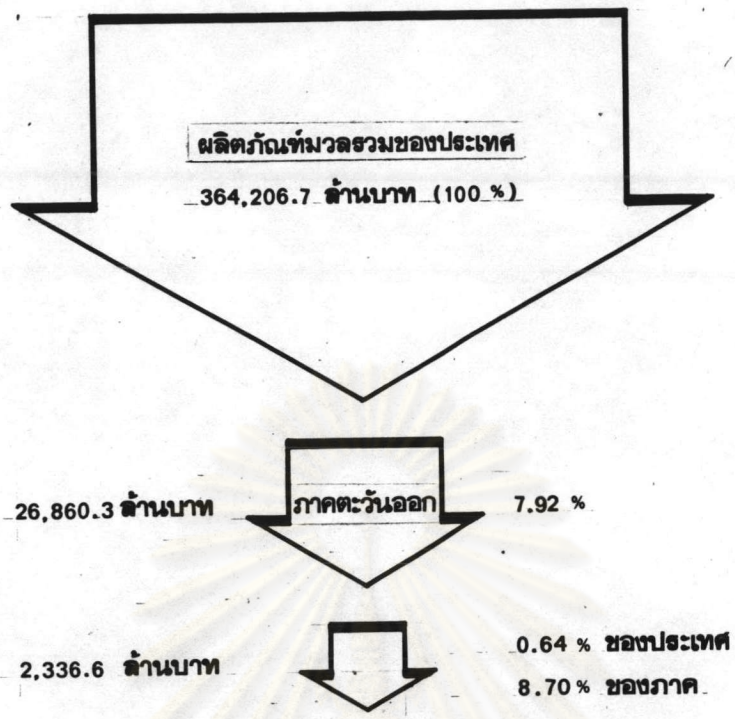

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดจันทบุรี

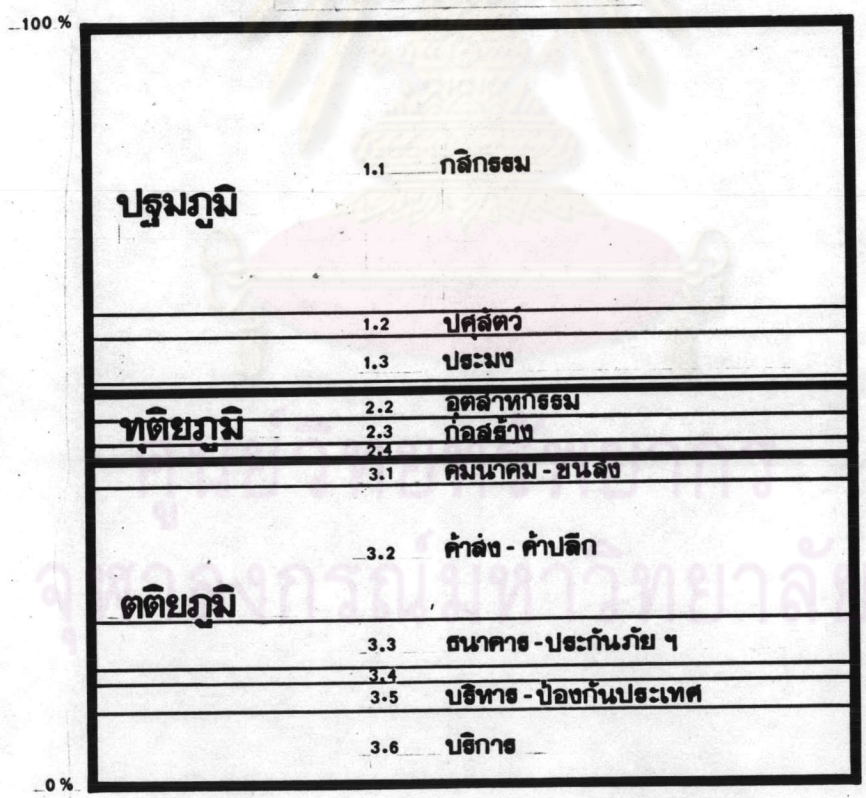

1.4 ป่าไม้ 2.4 ไฟฟ้า - ประปา

2.1 เหมืองแร่ - ย่อยหิน 3.4 ที่อยู่อาศัย

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แผนภูมิ	แสดง
3.1	ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดจันทบุรี พ.ศ. 2527

แนวทางการพัฒนาเมืองจันทบุรี

โครงสร้างทางเศรษฐกิจรายจังหวัด ของภาคตะวันออก

ปี พ.ศ. 2519, 2523 และ 2527

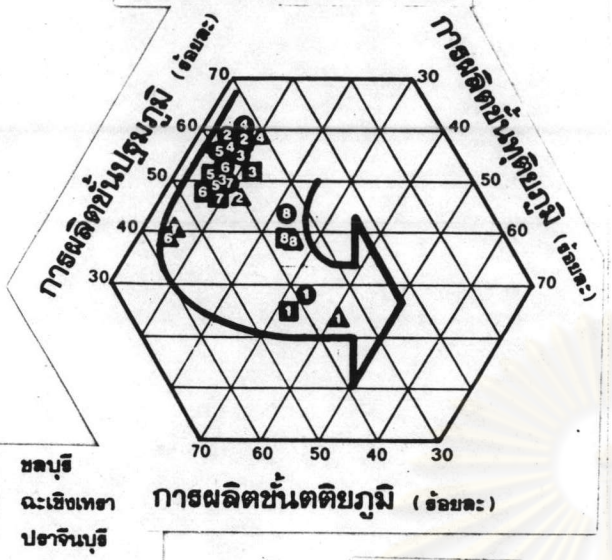

1 ชลบุรี
2 ฉะเชิงเทรา
3 ปราจีนบุรี
4 ระยอง
5 จันทบุรี
6 ตราด
7 นครนายก
8 ภาคตะวันออก

● พ.ศ. 2519
■ พ.ศ. 2523
▲ พ.ศ. 2527

อัตราการเจริญเติบโตโดยเฉลี่ยจากปี พ.ศ. 2518

(%/ปี)

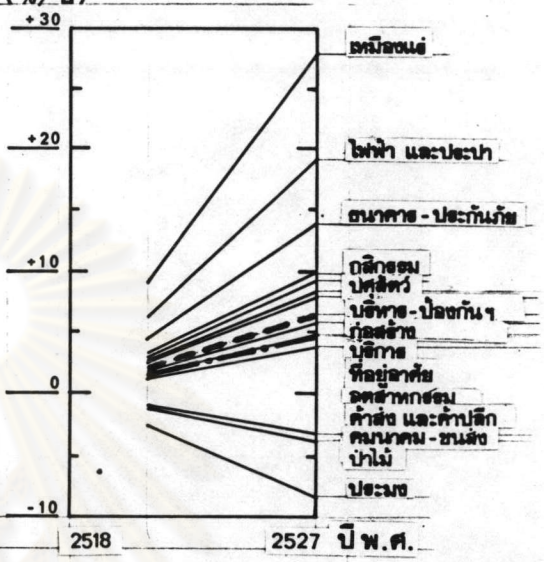

—·— ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดจันทบุรี

— — — " " ภาคตะวันออก

มูลค่าผลิตภัณฑ์ (ล้านบาท)

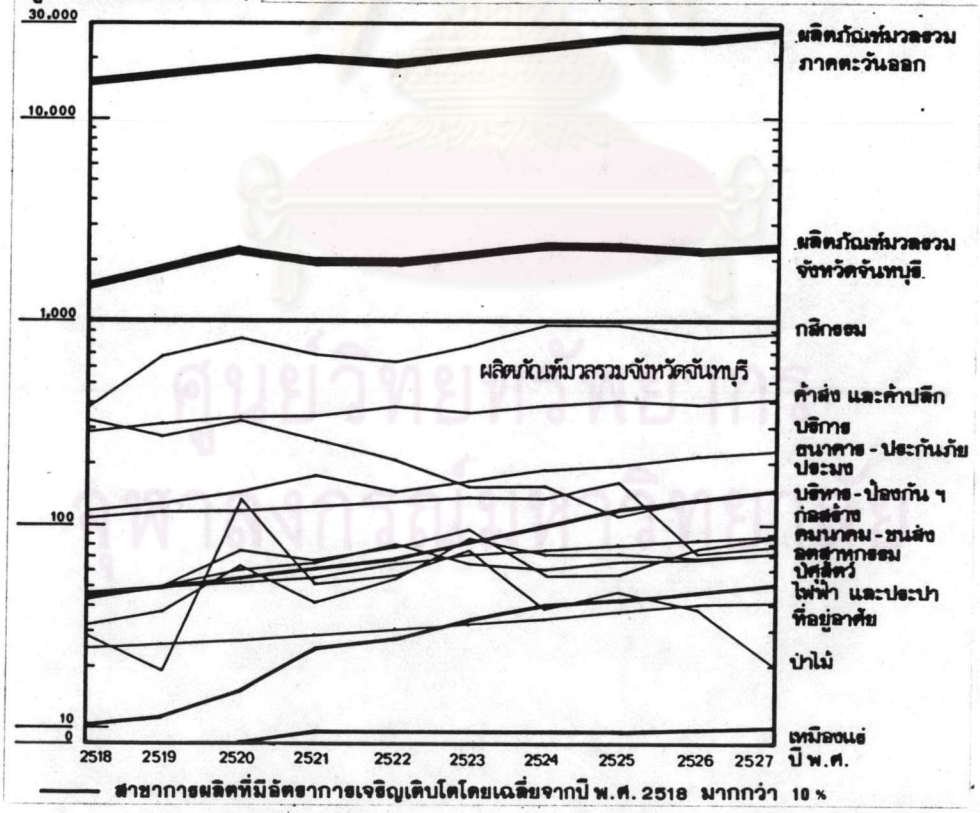

—— สาขาการผลิตที่มีอัตราการเจริญเติบโตโดยเฉลี่ยจากปี พ.ศ. 2518 มากกว่า 10 %

แผนภูมิ	แสดง
3.2	การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

แนวทางการพัฒนาเมืองจันทบุรี

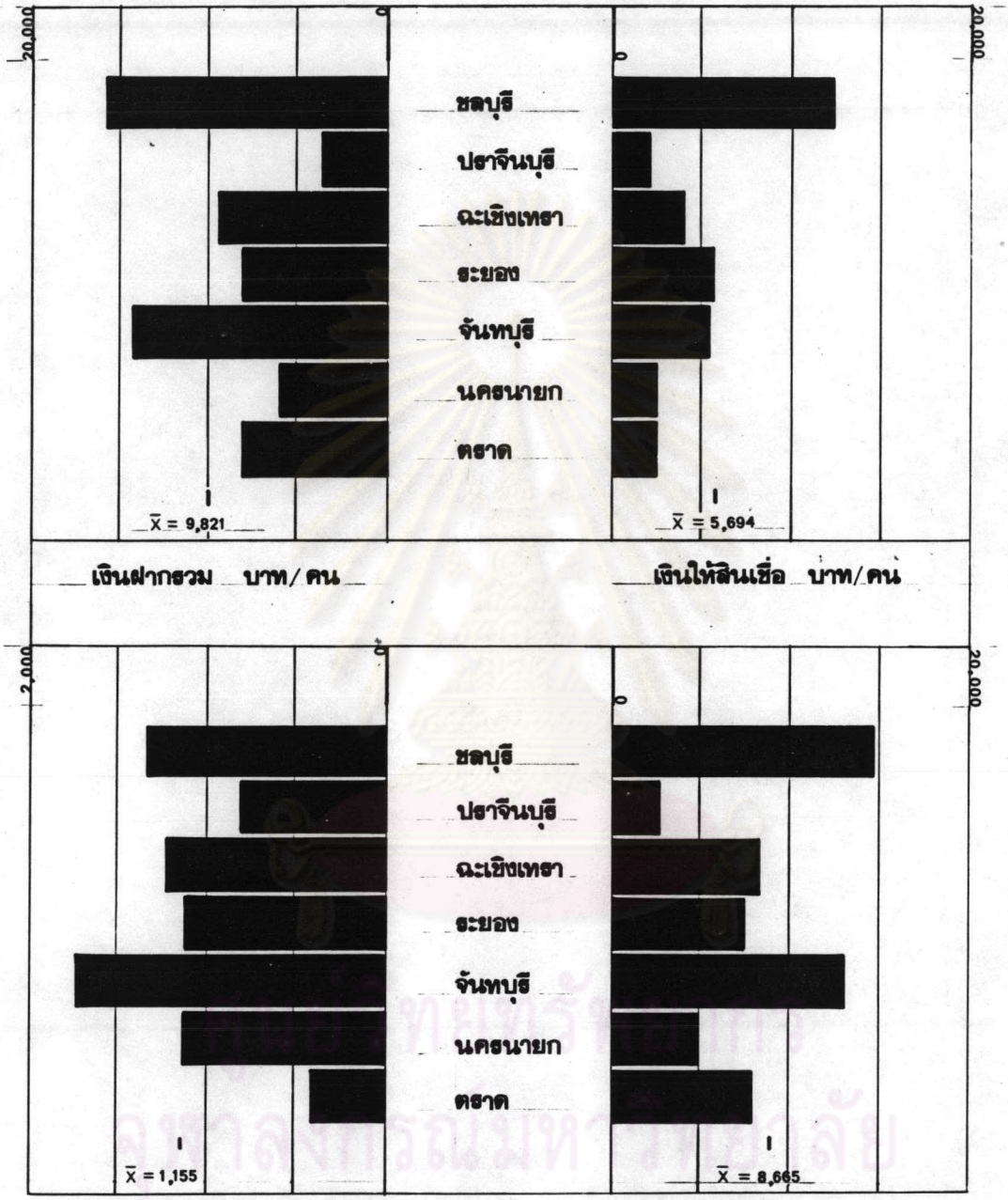

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

แผนภูมิ	แสดง
3.3	โครงสร้างทางการเงิน พ.ศ. 2528

แนวทางการพัฒนาเมืองจันทบุรี

ในปี พ.ศ. 2527 จังหวัดจันทบุรีมีความชำนาญพิเศษมากกว่าภาค ใน 7 สาขา คือ การธนาคาร การบริหาร-ป้องกันประเทศ ที่อยู่อาศัย กสิกรรม ประมง การค้าส่ง-ค้าปลีก และการก่อสร้าง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบค่าความชำนาญพิเศษในปี พ.ศ. 2518 กับปี พ.ศ. 2527 ปรากฏว่า สาขากสิกรรม เป็นสาขาที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดและจะยังคงเป็นสาขาการผลิตที่สำคัญของจังหวัดจันทบุรีในอนาคต

จากการวิเคราะห์สภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดจันทบุรีด้วยวิธีการดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า (โปรดดูแผนภูมิหมายเลข 3.1-3.3 ประกอบ) สภาพเศรษฐกิจของจังหวัดจันทบุรีมีบทบาทไม่เด่นนักในภาคตะวันออก กระนั้นก็ตาม ขั้นตอนการผลิตเริ่มเข้าสู่ขั้นทุติยภูมิและตติยภูมิมากขึ้น สาขาเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด คือ การกสิกรรม ประมง ส่วนสาขาการธนาคาร-ประกันภัยฯ เป็นสาขาที่ได้เปรียบกว่าจังหวัดอื่นที่มีโครงสร้างอย่างเดียวกันและเป็นสาขาที่จังหวัดจันทบุรีมีความชำนาญพิเศษมากกว่าภาค

สภาพเศรษฐกิจของจังหวัดจันทบุรีถึงแม้จะไม่เด่นนักในภาคตะวันออก แต่จากการที่มีพื้นที่กว้างขวางและอุดมสมบูรณ์เกิดแรงดึงดูด เกิดการเคลื่อนย้ายประชากรจากภายในจังหวัด ในภาค และภูมิภาคห่างไกล ด้วยความสะดวกของการเดินทางจากโครงข่ายการคมนาคมที่สำคัญ คือ ถนนสุขุมวิท ที่เชื่อมโยงจังหวัดในภาคตะวันออกตอนล่างและกรุงเทพมหานคร ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 317 สายจันทบุรี-สระแก้ว ที่เชื่อมโยงกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มุ่งเข้าสู่พื้นที่ตอนกลางซึ่งเป็นพื้นที่ป่า และเข้าสู่พื้นที่ตอนล่างของจังหวัดซึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนหนาแน่น การเคลื่อนย้ายของประชากรดังกล่าวนอกจากจะทำลายพื้นที่ป่าแล้วยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณี และความเป็นอยู่ การเปลี่ยนแปลงทางการปกครอง มีการจัดตั้งกิ่งอำเภอสอยดาวแยกออกจากอำเภอโป่งน้ำร้อนเพื่อรองรับการขยายตัวของพื้นที่ชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ รวมทั้งการจัดโครงข่ายระบบบริการสาธารณะอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนให้เกิด

ความเหมาะสมด้วย ส่วนในพื้นที่ชุมชนเดิมบริเวณตอนล่างของจังหวัดมีการจัดตั้งองค์กรปกครองท้องถิ่นเพิ่มขึ้นใหม่ คือ สุขาภิบาลท่าช้างและสุขาภิบาลพลับพลานารายณ์ และสนับสนุนด้วยการเพิ่มการให้บริการทางสังคมต่าง ๆ เพื่อการนี้ด้วย

สรุปบทบาทของจังหวัดจันทบุรี

1. เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นจึงเป็นแหล่งผลิตพืชผลทางการเกษตรเพื่อเป็นอาหาร และแหล่งวัตถุดิบเพื่อการอุตสาหกรรมที่สำคัญของภาค

2. ด้วยทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม จึงมีสภาพเป็นศูนย์กลางการคมนาคมที่สำคัญเชื่อมโยงภาคตะวันออกตอนบนด้านตะวันออก กับภาคตะวันออกตอนล่างด้านตะวันออก และกับกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญในทุกด้านของประเทศ และเนื่องจากเป็นศูนย์กลางการค้าอัญมณีที่สำคัญ จึงมีลักษณะเป็นศูนย์กลางการธนาคารของภาคตะวันออกตอนล่างด้านตะวันออก

3. จากการที่เคยเป็นเมืองที่มีความสำคัญในอดีต ส่งผลให้เป็นศูนย์กลางการสาธารณสุข การศึกษาและวัฒนธรรม รวมกับเป็นพื้นที่ที่ติดกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย จึงได้รับความสนใจจากรัฐบาลเป็นพิเศษ

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

ชุมชนในภาคตะวันออกมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน และกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไป โดยสามารถจำแนกเป็น 5 พื้นที่ ตามสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ต่อกันได้ดังนี้

พื้นที่ที่ 1 บริเวณที่ราบตอนบนภาคตะวันออก

พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในการเพาะปลูก มีระบบการชลประทานเพื่อเกษตรกรรมที่ดี มีโครงข่ายการคมนาคมขนส่งทั่วถึงโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางรถไฟ โครงสร้างเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ กสิกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกข้าว อุตสาหกรรมที่สำคัญ คือ โรงสี มีศูนย์กลางการบริการระดับอนุภาคอยู่ที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา ศูนย์กลางระดับ

จังหวัดอยู่ที่เทศบาลเมืองปราจีนบุรี และเทศบาลเมืองนครนายก ส่วนการบริการเฉพาะอย่างจะพึ่งพากรุงเทพมหานครโดยตรง

พื้นที่ที่ 2 บริเวณชายฝั่งทะเลตอนบน

ได้แก่พื้นที่บริเวณจังหวัดชลบุรี และระยอง เป็นพื้นที่ที่มีระดับการพัฒนาความเป็นเมืองสูงที่สุดในภาค โดยมีศูนย์กลางระดับภาคอยู่ที่เทศบาลเมืองชลบุรี ส่วนศูนย์กลางระดับอนุภาคอยู่ที่เทศบาลเมืองระยอง

พื้นที่ที่ 3 บริเวณชายฝั่งทะเลตอนล่าง

เป็นบริเวณที่ราบชายฝั่งทะเลแถบลุ่มแม่น้ำจันทบุรี และตราด มีภูมิอากาศแตกต่างจากบริเวณอื่น ๆ ของภาค เนื่องจากมีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปีสูง ประกอบกับเป็นที่ราบเชิงเขาที่อุดมสมบูรณ์ มีความเหมาะสมในการเพาะปลูกไม้ผล และไม้ยืนต้น ติดต่อกันด้วยถนนสุขุมวิทเป็นหลัก โครงสร้างเศรษฐกิจของชุมชนเมืองได้แก่ การให้บริการด้านการตลาด ด้านการเกษตร อัญมณี และการประมง โดยมีศูนย์กลางระดับอนุภาคอยู่ที่เทศบาลเมืองจันทบุรี และศูนย์กลางระดับจังหวัดอยู่ที่เทศบาลเมืองตราด เป็นบริเวณที่มีความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลาง และชุมชนรอบนอกสูง

พื้นที่ที่ 4 บริเวณชายแดนติดกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย

ได้แก่พื้นที่ที่ส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ พื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขา กลุ่มชุมชน คือ เทศบาลตำบลอรัญประเทศ สุขาภิบาลสระแก้ว สุขาภิบาลวัฒนานคร สุขาภิบาลตาพระยา และสุขาภิบาลวังน้ำเย็น เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญด้านความมั่นคงของประเทศ โครงสร้างเศรษฐกิจของชุมชนได้แก่ การกสิกรรม (พืชไร่) ชุมชนในพื้นที่นี้ต้องพึ่งพาการบริการต่าง ๆ จากเทศบาลเมืองปราจีนบุรีเป็นหลัก

พื้นที่ที่ 5 บริเวณตอนกลางของภาคและพื้นที่ป่า

พื้นที่นี้ปัจจุบันเป็นป่า ยังไม่มีเส้นทางคมนาคม

จากการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 5 พื้นที่ดังกล่าว ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่าภายในพื้นที่เดียวกันจะมีความสัมพันธ์กันสูง และในแต่ละพื้นที่ยังมีความสัมพันธ์ต่อกันตามเส้นทางคมนาคม ยกเว้นในพื้นที่ที่ 5 ซึ่งเป็นป่า

<u>เขตอิทธิพลชุมชนเมืองจันทบุรี</u>

เพื่อชี้ให้เห็นว่าที่ตั้งใดจึงจะเหมาะสมในการเป็นแหล่งให้บริการต่อพื้นที่โดยรอบของจังหวัด ในการนี้ใช้ Gravity Model ซึ่งมีจำนวนประชากรระดับตำบลในปี พ.ศ. 2522 และ 2530 เป็นปัจจัยสำคัญในการคำนวนหา สำหรับขั้นตอนการคำนวณหาที่สำคัญได้แก่

1. กำหนดแกนสมมติ X, Y นอกพื้นที่จังหวัด
2. คำนวณหาจุด G.C. จาก

$$X_{G.C.} = \frac{\sum X_t \cdot P_t}{\sum P} \qquad .....(1)$$

$$Y_{G.C.} = \frac{\sum Y_t \cdot P_t}{\sum P} \qquad .....(2)$$

โดยที่ $X_{G.C.}$ คือ ระยะตามแกน X ของจุดศูนย์ถ่วงประชากร (G.C.)

$Y_{G.C.}$ คือ ระยะตามแกน Y ของจุดศูนย์ถ่วงประชากร

X_t คือ ระยะตามแกน X ของแต่ละตำบล

Y_t คือ ระยะตามแกน Y ของแต่ละตำบล

P_t คือ จำนวนประชากรแต่ละตำบล

$\sum P$ คือ จำนวนประชากรทั้งหมด

ผลการคำนวณหาจุดศูนย์ถ่วงประชากร (G.C.) ของจังหวัดจันทบุรี จากตารางที่ ผ.1 พบว่า ในปี พ.ศ. 2522 จุดศูนย์ถ่วงประชากรจะอยู่เหนือชุมชนเมืองจันทบุรีประมาณ 10 กิโลเมตร ในเขตตำบลแสลง และขึ้นเหนือไปอีกประมาณ 8 กิโลเมตร ในปี พ.ศ. 2530

สำหรับขอบเขตอิทธิพลของชุมชนเมืองจันทบุรี ใช้วิธี The Break-Point Theory หาเส้นแบ่งเขตอิทธิพลตามถนนสายหลักที่เชื่อมต่อกับชุมชนเมืองจันทบุรี ซึ่งมีสูตรดังนี้

$$\text{ระยะระหว่างเขตอิทธิพลทางการค้าของเมือง 2 เมือง} = \frac{\text{ระยะทางระหว่างเมือง}}{1 + \sqrt{\frac{\text{ประชากรเมืองใหญ่}}{\text{ประชากรเมืองเล็ก}}}}$$

การคำนวณหาเขตอิทธิพลอาศัยข้อมูลประชากรจากสถิติเทศบาล และสถิติสุขาภิบาลของกรมการปกครอง ระยะทางจากแผนที่ 1:250,000 ของกรมแผนที่ทหาร ใช้สุขาภิบาลสระแก้ว จังหวัดปราจีนบุรี สุขาภิบาลทรายขาว สุขาภิบาลโป่งน้ำร้อน และสุขาภิบาลมะขาม วิเคราะห์เปรียบเทียบทางด้านเหนือ ใช้เทศบาลเมืองตราด สุขาภิบาลเขาสมิง จังหวัดตราด และเทศบาลตำบลชลุง เปรียบเทียบทางด้านใต้ และใช้เทศบาลตำบลทางเกวียน จังหวัดระยอง สุขาภิบาลหนองคล้า เปรียบเทียบทางด้านตะวันตก โดยใช้เทศบาลเมืองจันทบุรีเป็นหลักในการวิเคราะห์เปรียบเทียบ ได้ผลสรุปดังนี้

ด้านเหนือ เส้นแบ่งเขตอิทธิพลจะอยู่ห่างจากเทศบาลเมืองจันทบุรี 43 กิโลเมตร เหนือเขตตำบลปัถวี อำเภอมะขาม

ด้านใต้ เส้นแบ่งเขตอิทธิพลจะอยู่ห่างจากเทศบาลเมืองจันทบุรี 48 กิโลเมตร เข้ามาในเขตจังหวัดจันทบุรีเล็กน้อย

ด้านตะวันตก เส้นแบ่งเขตอิทธิพลจะอยู่ห่างจากเทศบาลเมืองจันทบุรี 47 กิโลเมตร เข้าไปในเขตจังหวัดระยองเล็กน้อย

เส้นแบ่งเขตอิทธิพลเทศบาลเมืองจันทบุรี ส่วนใหญ่จะมีรัศมีห่างจากเทศบาลเมืองจันทบุรีประมาณ 45 กิโลเมตร แต่เนื่องจากพื้นที่ตอนล่างของจังหวัดเป็นชายฝั่ง

ทะเลที่ทอดตัวเกือบเป็นเส้นตรงขนานไปกับถนนสุขุมวิทซึ่งเป็นถนนสายสำคัญของภูมิภาค ที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานของประชาชนในพื้นที่ตอนกลางของจังหวัด ดังนั้นเขตอิทธิพลของชุมชนเมืองจันทบุรีจึงมีสัณฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมลางหมู แคบด้านตะวันตก และกว้างด้านตะวันออก

เขตอิทธิพลและจุดศูนย์ถ่วงประชากรของชุมชนเมืองจันทบุรี ที่ได้รับจากการวิเคราะห์จะนำไปใช้ประกอบการพิจารณากำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 4

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย